

ASPECTE ALE ANEXĂRII BASARABIEI DE CĂTRE IMPERIUL ȚARIST ÎN 1812. DETERMINĂRI ASUPRA CULTURII, LIMBII ȘI ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ÎN AREALUL ROMÂNESC DINTRE PRUT ȘI NISTRU*

Ramona Preja**

Abstract: *The study offers a digest of Bessarabia's history after its annexation by the Russian Empire (1812) and during the 19th century, illustrated by valuable statistical data concerning especially the population and the educational system. The administrative measures adopted by the tsarist occupation authorities were accompanied by a demographic politics of colonization. On one hand, the Romanian population crossed in large numbers the Prut river, taking refuge to the Romanian Principalities; on the other hand, the tsars Alexander I and Nicholas I brought to Bessarabia foreign colonists from Switzerland (Lausanne), France, Greece, Poland. Mass colonizations of Bulgarians, Germans, Jews and Gagauzians were intended to change the demographical balance and to pave the way to Russification. In spite of their difficult political and national situation in Bessarabia, the Romanians manifested active resistance to Russification by culture, as they managed to continue editing books even if in small numbers, preserving the Romanian language in their primary and secondary schools, as well as in their churches. The passive resistance was reflected in the refuse of the Romanian population to learn and use the Russian language.*

Keywords: Bessarabia, 1812, 19th century, Russification, Romanian language, culture, church, schools

În analiza spațiului geografic numit astăzi Basarabia, trebuie pornit de la faptul că acest teritoriu dintre Prut și Nistru, ce se deschide spre Marea Neagră și se întinde spre nord până dincolo de Hotin, nu reprezintă decât „marginea răsăriteană a spațiului în care au locuit triburile geto-dace și în care, mai târziu, s-a format și afirmat poporul român”¹.

Până în 1812, istoria Basarabiei se confundă cu istoria Moldovei medievale, acest teritoriu fiind parte organică a statului moldovean, geografic ocupând partea răsăriteană a acestuia. Dimitrie Cantemir arăta, în *Descriptio Moldaviae*, că Moldova era alcătuită administrativ din trei părți²:

– Moldova de Jos – cuprinzând ținuturile Iașilor, Vasluiului, Covurviului, Lăpușnei (căreia îi aparținuse și Tighina), și unde pe râul Bâcu se afla un târgușor, inițial de mică importanță, Chișinău;

---

* Cercetarea a fost finanțată de CNCS-UEFISCDI, în cadrul proiectului de cercetare PN-II-ID-PCE-2011-3-0064; titlul proiectului „Armatele imperiale și românii. Mărturii militare secrete din arhivele rusești și austriece (1848-1849)” [„The Imperial Armies and the Romanians. Secret Military Testimonies from the Russian and Austrian Archives (1848-1849)“], director de proiect: Ela Cosma.

** Lector univ. dr., Universitatea de Arte din Târgu Mureș; e-mail: ramo2508@yahoo.com.

¹ Ion Scurtu, Dumitru Almaș, Armand Goșu, Ion Pavelescu, I.Gh. Ioniță, *Istoria Basarabiei de la începuturi pînă în 1994*, București, Edit. Tempus, 1994, p. 17.

² Nicolae Ciachir, *Basarabia sub stăpânirea țaristă (1812-1817)*, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1992, p. 9.

– Moldova de Sus, cu ținutul Hotinului, Hârlăului, Cernăuțului, Sucevei;
– Basarabia, toată o câmpie; nu are munte, nici păduri, cu lipsă mare de apă – cu excepția lacului *Ialpug*; „târgurile și satele sunt pline de moldoveni care mărturisesc legea creștinească”. Regiunea aceasta are patru ținuturi: Bugeac, Akerman, Chilia, Ismail.

Observăm că doar zona sudică se numea Basarabia, care fusese la începutul secolului al XIV-lea sub stăpânirea Țării Românești, în vremea lui Basarab; tot aceasta apare și în domnia lui Mircea cel Bătrân, fiind numită „ținuturile tătărăști”.

Referindu-se la acest spațiu pe timpul conflictului ruso-otoman din 1806-1812, istoricul Nicolae Ciachir aprecia că „diplomații ruși, mituindu-i pe cei otomani, în 1812 au extins denumirea asupra întregii părți a Moldovei între Prut și Nistru”³.

Declanșat la 16/28 octombrie 1806, când țarul Alexandru I a ordonat trecerea Nistrului și ocuparea Principatelor Române extracarpătice, conflictul ruso-otoman s-a desfășurat sub incidența mai multor factori, între care jocul intereselor de moment și de perspectivă ale Franței, Prusiei și Imperiului habsburgic își va pune amprenta asupra desfășurărilor și încheierii acestuia.

La încheierea acestui război, prin prevederile păcii de la București din 16/28 mai 1812, teritoriul românesc dintre Prut și Nistru a fost încorporat Imperiului țarist. Prin articolele 4 și 5 ale tratatului de pace de la București, ținuturile Hotin, Soroca, Orhei, Lăpușna, Greceni, Hotârnicieni, Codru, Tighina, parte din Iași, Cârlișura și Fălciu, Basarabia (Bugeacul) treceau în componența Imperiului rus⁴.

Reacțiile față de acest rapt teritorial au fost diverse. Aflând despre încheierea păcii, Divanul din Iași a salutat mărirea hotarelor Rusiei cu „negrăită bucurie”, boierii moldoveni manifestându-se, chipurile, ca niște „adevărați și credincioși patrioți”⁵.

Teritoriul încorporat avea o suprafață de 45.630 km², o populație de 428.630 locuitori dintre care 80% erau români, și număra 5 cetăți, 17 orașe și 685 de sate.

Odată cu anexarea, Imperiul rus folosește termenul Basarabia, ce desemna doar Bugeacul, zona restrânsă de la nordul gurilor Dunării, pentru a denumi întreg spațiul dintre Prut și Nistru. În scurt timp puterile europene își vor însuși punctul de vedere rusesc în legătură cu întinderea desemnată sub numele de Basarabia. Un călător rus de la sfârșitul veacului al XVIII-lea numește aceste regiuni „pământul făgăduinței”.

Chișinăul a fost ales capitala provinciei Basarabia. Așezat în centrul teritoriului anexat, Chișinăul a fost preferat de către mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, însărcinat, alături de alții, cu organizarea regiunii dintre Prut și Nistru.

Pentru a nu neliniști populația, în primul an de ocupație rusească, teritoriul dintre Nistru și Prut a fost administrat după vechile obiceiuri și legi ale Moldovei.

³ *Ibidem*, p. 10.

⁴ Ștefan Pascu (coord.), *Istoria militară a poporului român*, vol. IV, București, Edit. Militară, 1987, p. 82.

⁵ L.T. Boga, *Lupta pentru limba românească și ideea unirii la românii din Basarabia după 1812*, Chișinău, 1932, p. 5.

În funcția de guvernator al Basarabiei a fost numit Scarlat Sturdza, un boier român, refugiat de mai multă vreme în Rusia. În februarie 1813 s-au creat două departamente pentru asigurarea unei mai coerente guvernări. Slujbașii erau numiți de către guvernator în proporție de 7/12 dintre autohtonii moldoveni, restul, dintre foștii funcționari civili ruși ce au activat în Principatele Române în perioada 1807-1812.

În vara anului 1813, Scarlat Sturdza demisionează, în locul său fiind numit guvernator generalul maior Harting. Acesta nu era de acord cu libertățile permise până atunci Basarabiei. Izbucnesc conflicte la nivelul administrației locale. De exemplu, locuitorii Chișinăului erau în conflict cu „polițmeisterul” rus, de care se plângea obștea moldovenilor: „cu mare necinste ne dau afară; numai ovreii să împărtășesc și intră în poliții fără opreală, făcând creștinilor spre pizmă bătaii de joc.”⁶ Datorită izbucnirii acestor conflicte, Petersburgul a însărcinat în 1815 pe un funcționar al Ministerului de Externe cu studierea obiceiurilor și legilor moldovenești. La începutul anului 1816, pentru a calma spiritele, s-a luat măsura înlocuirii generalului Harting din funcția de guvernator.

Manifestul imperial din august 1812 promitea întrebuintarea legilor și obiceiurilor locale, precum și „respectarea deapauri a limbei moldovenești în instanțele judecătorești”⁷. Autoritățile țariste, pentru a putea controla noul teritoriu, aveau nevoie de culegeri de legi. Pentru a lămuri problema dreptului civil, noul guvernator, Bahmetiev, a apelat la specialiști români din Iași și la boierii basarabeni Cantacuzino, Gavencu, Balli etc., care au și intrat în componența comisiei constituite în acest scop.

În coordonarea generalului Bahmetiev, s-a redactat „constituția” acestei provincii, *Așezământul obrazovaniei oblastei Basarabia* (Așezământul regiunii înființate Basarabia), care a fost promulgat în 1818, în ediția bilingvă (rusă-română). Basarabiei i s-a recunoscut dreptul la o administrație autonomă. Conform prevederilor *Așezământului*, ispravnicii de județe, precum și subalternii lor erau aleși. Dreptul de a alege și de a fi ales era rezervat boierilor ce stăpâneau cel puțin 300 deseatine de pământ, precum și fiilor acestora ce împliniseră 22 de ani. De asemenea, această pătură suprapusă putea să-și echivaleze rangurile cu cele ale nobilimii rusești. În același timp, răzeșilor le-au fost reconfirmate vechile lor drepturi. Acest important act legislativ a reprezentat, fără îndoială, un progres; a așezat Basarabia în granițele Imperiului țarist, permițându-i o *relativă autonomie*.

În urma anexării s-au produs importante mișcări de populație, generate de teama de robie ce a cuprins țărănimea moldovenească care s-a văzut silită „să-și părăsească vetrele și să fugă peste Prut”. Sunt consemnate „cazuri în care sate întregi, în frunte cu preoții lor, au fugit peste Prut”⁸.

⁶ Ion Scurtu et al., *op. cit.*, p. 50.

⁷ Paul Mihail, *Despre edițiile Culegerii de legi a lui Andronachi Donici*, „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie « A.D. Xenopol » Iași”, vol. I, 1989, p. 160.

⁸ Ion Scurtu et al., *op. cit.*, p. 48-49.

Pentru a curma abuzurile și, mai ales, pentru a opri trecerile de populație peste Prut, țarul Rusiei, Alexandru I, a emis în primăvara anului 1816 un ukaz (decret) prin care, constatând neorânduiri care „s-au întins până la cea mai mare treaptă”, ceea ce a obligat „multe nevinovate familii a liniștiților locuitori” să-și caute „scăpare peste hotar”, cerea autorităților rusești să „întemeieze pentru locuitorii Basarabiei ... o soartă potrivită cu dorințele lor”⁹.

În același timp au luat amploare emigrările din interiorul Rusiei către Basarabia.

Autoritățile țariste au realizat în 1816-1817 un recensământ care ne oferă importante informații, atât despre numărul populației, cât și despre structura etnică a acesteia.

Totalul populației Basarabiei era de aproximativ 500.000 de persoane. Circa 420.000 de locuitori sunt menționați ca români (86%), aceștia urmându-le, în ordine, rutenii (6,5%), evreii (4,2%), lipovenii (1,5%), grecii (0,7%), armenii (0,6%), bulgarii (0,2%) și găgăuzii (0,2%)¹⁰.

Încă din momentul anexării, mai exact cu câțiva ani înainte, autoritățile țariste au inițiat o amplă colonizare a Basarabiei, în special a zonelor din sud.

În același timp s-a urmărit și dislocarea unei mase mari de populație românească prin transferarea câtorva sute de mii de moldoveni în alte zone ale imperiului.

Asupra vieții culturale au loc în spațiul Basarabiei importante influențe determinate de acțiunile de colonizare inițiate de autoritățile țariste, ca de pildă¹¹:

* În Basarabia au fost aduși încă din 1824 și 1828 coloniști elvețieni din Lausanne.

* În Bugeac au fost așezate și câteva familii de francezi.

* În deceniul al treilea, în condițiile izbucnirii revoluției grecești, mai multe mii de greci vor emigra către Rusia, autoritățile țariste așezându-i și pe ei în Basarabia.

* Pe la mijlocul veacului al XIX-lea va crește la câteva sute și numărul polonezilor stabiliți în provincia dintre Nistru și Prut. Ei vor locui mai ales în zonele nordice și centrale, unde se ocupau cu arendășia.

* De o amploare mult mai mare au fost colonizările cu:

– bulgari

Prin ukazul promulgat de țarul Alexandru I în decembrie 1819 se garantau libertatea cultului, a meseriilor, scutirea de impozite pe 7 ani (numai pentru emigranții sosiți în timpul ultimului război ruso-otoman), scutirea de serviciul militar. Coloniile bulgărești a fost împărțite în patru districte (Ismail, Prut, Bugeac, Cahul). În 1835 trăiau în districtele bulgărești peste 56.000 de locuitori. Și-au construit școli (în 1847 existau 83 de școli pentru bulgari), biserici, poduri, șosele. Centrul vieții culturale și religioase a districtelor locuite de ei era orașul Bolgrad (Cetatea Albă).

⁹ N. Ciachir, *op. cit.*, p. 48.

¹⁰ Ion Scurtu et al., *op. cit.*, p. 58.

¹¹ *Ibidem*, p. 57-59.

– germani

Încă din 1814 un grup de aproximativ 1.500 de familii de coloniști nemți, ce proveneau din regiunea Varșoviei, au întemeiat șapte colonii în zona Bugeacului. Obștea germanilor era importantă nu atât datorită numărului, cât mai ales calității comunităților.

– evrei

Comunitățile evreiești au construit marea sinagogă din Chișinău, precum și o școală confesională și un spital.

– găgăuzii

Ținuturile Tighina, Ismail și Cetatea Albă adăposteau și unele colonii găgăuze. Găgăuzii vorbesc limba turcă, dar sunt de religie creștin-ortodoxă. Centrul economic și cultural al coloniilor găgăuze este orașul Comrat.

Populația Basarabiei a crescut într-un ritm mult mai ridicat, în comparație cu celelalte teritorii ale Imperiului țarist, ajungând să numere în 1856 peste 990.000 de locuitori. Primele locuri în privința densității populației sunt ocupate de ținuturile Hotin și Chișinău, urmate de Orhei și Soroca. Această creștere s-a datorat nu atât sporului natural, cât masivelor colonizări efectuate de administrația rusească. Pentru intervalul 1837-1857, statisticile oficiale demonstrează că în medie au fost aduși anual în teritoriul dintre Nistru și Prut peste 21.000 de coloniști străini¹².

Marele poet rus Pușchin, care a fost trimis „în acest colț al Imperiului rusesc, a trebuit să stea în orașul Chișinău, plin de praf și noroi, arhaic și oriental pe atunci, timp aproape de trei ani (dela 20 Septembrie 1820 și până în 25 Maiu 1823)”¹³. Orașul Chișinău a dat poetului o mulțime de impresii vii. El scrie aici o parte dintre marile sale opere: poemele *Prizonierul din Caucaz* și *Fântâna din Bahcisarai*, o serie întregă de poezii, precum *Șalul Negru*, *Eu îți spuneam: Ferește-te de fata dragă*, poemul în ciornă *Țigani*, începe să scrie romanul în versuri *Evghenii Oneghin* ș. a. m. d. Poetul numea Chișinăul în glumă „oraș blestemat”, „oraș al prafului și noroiului”, dar altădată (1822), serios, îi scria lui Baratanski în versuri: „Regiunea această pustie e sfântă pentru un suflet de poet.”¹⁴

Țarul Nicolae I (1825-1855) a instaurat autocratismul, în formele cele mai brutale, anulând, una după alta, orice urmă de autonomie locală moștenită de la înaintașul său, Alexandru I. În februarie 1828, *Așezământul obrazovaniei oblastei* a fost abrogat și înlocuit cu *Regulamentul* lui Voronțov. Acesta din urmă prevedea, printre altele, obligativitatea redactării actelor instituțiilor de stat în limba rusă.

În ciuda pretențiilor autorităților țariste de a se utiliza limba rusă în administrație, acest lucru s-a dovedit imposibil. Actele bisericesti se vor redacta în mare parte în limba română până la mijlocul veacului al XIX-lea. Slujbele se țineau în

¹² Zamfir C. Arbure, *Basarabia în secolul XIX*, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, București, 1898, p. 96-98, 121, 125.

¹³ A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, București, Edit. Victor Frunză, 1992, p. 297.

¹⁴ *Ibidem*, p. 298.

românește. Manifestele țarului și ale autorităților către populație se traduceau și tipăreau, de asemenea, în limba română.

În primăvara anului 1854, în condițiile izbucnirii războiului Crimeei, Lev Tolstoi, pe atunci ofițer, a trecut prin Basarabia, mergând spre București. Neștiind românește, nu s-a descurcat defel în Chișinău, unde se plângea că nu găsește pe nimeni „care să înțeleagă rusește”¹⁵.

Un eveniment cultural deosebit s-a petrecut în anul 1819. După ediția românească a *Bibliei* de la Blaj, cartea s-a retipărit la Chișinău (1819). Corectura a fost făcută la Iași de arhimandritul Varlaam, iar câteva sute de exemplare au fost trimise în Principate¹⁶.

Până la 1812 existau școli la sate, majoritatea pe lângă biserici și mănăstiri. Învățătura se făcea în „moldovenește”, adică în românește, de către „învățători liberi”, dar în majoritatea cazurilor, de către preoți și dascăli. Fără cursuri regulate, fără o programă analitică precizată, erau conduse mai ales de către autodidacți. Inițierea în învățatură a copiilor de țărani era considerată o obligație a preoțimii locale.

Nicolae Ciachir, în *Basarabia sub stăpânirea țaristă (1812-1817)*, citând lucrarea *Biografia neamului și familiei Ceakir*, reproduce o informație potrivit căreia: „Școala era în casa preotului care făcea și pe învățătorul. Învăța a scri, a ceti, a socoti moldovenește și rusește. Singura carte de învățatură era abecedarul. Din lipsa manualelor, toți copiii învățau după o singură carte. Pentru scris se făcea un jgheab de scânduri umplut cu nisip, lung de un stînjen. Pe acest nisip, elevii scriau cu degetul literele (în anii 1830-1840)”¹⁷.

Una dintre cele mai importante figuri de prelați români o reprezintă mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, care în noiembrie 1812 a înaintat Sinodului rus cererea de înființare a unei noi eparhii pentru teritoriul proaspăt anexat¹⁸. Referatul Sinodului a fost înaintat țarului Alexandru I, care l-a aprobat la 21 august 1813. La data anexării, în Moldova din stânga Prutului autoritățile rusești au inventariat 40 de biserici românești din piatră, una de cărămidă și 734 de lăcașe de cult din lemn.

Cea mai importantă realizare a fost înființarea la Chișinău a Seminarului teologic. În cererea sa, Gavriil Bănulescu-Bodoni a prevăzut ca în această instituție de învățământ bisericesc să se predea limba „moldovenească națională, ca elevii să poată, în acea limbă, propovădui norodului cuvântul lui Dumnezeu și moralitatea cea bună”, limba latină „deoarece din aceasta s-a format și se poate îmbogăți cea națională”, și, bineînțeles, limbile rusă și greacă.

¹⁵ V. Harea, *Tolstoi în România*, „Viața Basarabiei”, nr. 7, 1932, p. 2.

¹⁶ N. Ciachir, *op. cit.*, p. 60.

¹⁷ *Ibidem*, p. 61.

¹⁸ Constantin N. Tomescu, *Înființarea eparhiei Chișinăului și Hotinului – 1813. Acte*, „Arhivele Basarabiei”, nr. 2, 1929, p. 38-39.

Seminarul din Chișinău și-a deschis cursurile în primele luni ale anului 1813 și era organizat după modelul vechilor seminarii ortodoxe din Rusia, care, la rândul lor, imitau Academia duhovnicească din Kiev¹⁹.

O altă mare realizare a mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni a fost înființarea tipografiei bisericești din Chișinău, în 1814. Un an mai târziu, *Liturghierul* a inaugurat seria cărților românești tipărite la Chișinău.

Prin activitatea desfășurată, Gavriil Bănulescu-Bodoni a pus bazele culturii românești din Basarabia. După decesul acestuia, în fruntea bisericii din Basarabia a fost numit arhiepiscopul Dimitrie Sulima. Deși ucrainean de origine, arhiepiscopul Dimitrie Sulima a sprijinit învățământul și tipărirea de cărți în românește, a alcătuit un dicționar rus-român și a tradus numeroase cărți bisericești din slavonă în română. Cunoștea bine limba populației din Basarabia, astfel încât în timpul serviciului divin predica atât în rusește, cât și în limba română²⁰.

Seminarul teologic din Chișinău a fost reorganizat în toamna anului 1823 după regulamente rusești. Prin această reformă, instituția de învățământ bisericesc din Chișinău a fost subordonată direcției Academiei teologice Kiev, unul dintre cele patru cercuri academice din Rusia. În urma acestei reorganizări, Seminarului din Chișinău i-au rămas numai clasele superioare, împărțite în trei secțiuni.

Limba română a continuat să fie obiect de studiu pentru elevi și după 1823. În același an s-au înființat și școlile duhovnicești parohiale de la Akerman (Cetatea Albă) și Tiraspol²¹.

O nouă reformă a învățământului teologic a avut loc în 1841. Cu această ocazie, în programa școlară s-au introdus obiecte de studiu cu caracter practic. După reorganizare a fost înlesnit accesul tinerilor absolvenți ai Seminarului din Chișinău în unele instituții rusești de învățământ superior.

De-a lungul primei jumătăți a veacului al XIX-lea se poate constata o creștere a numărului elevilor. Dacă în 1825 cursurile seminarului erau frecventate de 40 de tineri, numărul acestora a crescut, în 1835, la 101, în 1845, la 156, iar în 1855, la 182.

Tipografia eparhială din Chișinău a continuat să editeze cărți bisericești în limba română. Numărul acestora a fost sporit în 1829 de mitropolitul Țării Românești, exilat de autoritățile de ocupație rusești în Basarabia, prin introducerea câtorva sute de cărți bisericești în provincia dintre Prut și Nistru²².

Învățământul basarabean a cunoscut o oarecare dezvoltare în primele decenii de după anexare. O școală primară a fost înființată, în 1822, la Chișinău, doi ani mai

¹⁹ Ștefan Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chișinău, 1923, p. 36-60, 160.

²⁰ Ioan Stoicov, *Istoricul învățământului primar bisericesc în Basarabia sub dominația rusă (1812-1917)*, Chișinău, 1933, p. 19-20.

²¹ Constantin Popovici, *Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni din Chișinău*, „Anuarul Seminarului teologic superior”, Chișinău, 1926, p. 7.

²² Petre Constantinescu-Iași, *Circulația vechilor cărți bisericești românești în Basarabia sub ruși*, „Revista Societății istorico-arheologice bisericești din Chișinău”, vol. XIX, 1929, p. 10-12.

târziu începând să funcționeze o alta, lancasteriană, considerată printre cele mai bune din Rusia²³.

În afară de Chișinău, s-au deschis școli la Hotin, Cetatea Albă, Bălți, Tighina (dascălul Bobeica, în 1827), Sorooca, Orhei, Cahul, Ismail etc.²⁴

Tot de la N. Ciachir aflăm că mareșalul nobilimii basarabene, I. Sturdza, într-o adresă destinată guvernatorului, se plângea că „limba moldovenească este neglijată în școlile publice, că elevii nu se perfecționează în limba maternă literară și că școlile ținutale sunt lipsite de profesori de limba moldovenească, de cărți și de material didactic pentru acest obiect”²⁵.

Primul liceu înființat în Basarabia a fost liceul de băieți din Chișinău (1833), în a cărui programă școlară se prevedea și studiul limbii române. Curând acest obiect a fost declarat facultativ, iar peste câteva decenii a dispărut cu totul (1873).

În 1835 s-a deschis un internat pentru copiii boierimii, denumit „Pensionul nobilimii”, cu scopul „de a pregăti pentru țară oameni capabili și folositori, funcționari cunoscători temeinici ai limbii ruse și moldovenești”²⁶.

În deceniul cinci al secolului al XIX-lea au început să înființeze școli particulare și pensioane în care se instruiuau fiicele nobililor și funcționarilor basarabeni. Se va înființa și o școală eparhială, cu program special, pentru fetele de preoți. Și în alte orașe s-au deschis școli, astfel încât, în 1850, în Basarabia funcționau aproximativ 300 de școli de diferite grade, în care învățau aproape 10.000 de tineri²⁷.

În 1830 a fost înființată la Chișinău o bibliotecă publică rusească. Deschiderea ei oficială a avut loc însă în 1832. Către sfârșitul secolului, această instituție avea o zestre de aproape 15.000 de volume. Trebuie reținut însă faptul că biblioteca nu posedă nici măcar o carte în limba română! Aceasta este, printre altele, și explicația impactului redus pe care instituția l-a avut, decenii de-a rândul, asupra populației, suferind din lipsă de cititori.

Cărțile în limba română se găseau la biblioteca Seminarului teologic din Chișinău, bibliotecă creată de mitropolitul Gavriil și reorganizată de arhiepiscopul D. Sulima.

Anul 1848, al marilor revoluții europene, reprezintă și pentru Basarabia momentul unei afirmări a sentimentului național românesc. Un grup de intelectuali moldoveni au cerut autorităților țariste permisiunea de a tipări un ziar în limba națională, intitulat semnificativ „Românul”. Guvernul rus a refuzat însă să aprobe această cererea. Valoarea actului este însă remarcabilă, întrucât în acel an, în Basarabia, au fost concentrate numeroase trupe țariste, tocmai în ideea stăvilirii valului revoluționar.

La insistențele basarabenilor, în 1848 a luat ființă la Universitatea din Petersburg o catedră de limbă moldo-valahă și au fost oferite 3 burse pentru absolvenții Liceului regional din Chișinău.

²³ Ion Scurtu et al., *op. cit.*, p. 55.

²⁴ N. Ciachir, *op. cit.*, p. 61.

²⁵ *Ibidem*, p. 62.

²⁶ *Ibidem*, p. 62.

²⁷ Ion Scurtu et al., *op. cit.*, p. 55.

La începutul primăverii anului 1855, după o domnie de trei decenii, Nicolae I a murit, puterea fiind preluată de fiul său, Alexandru II (1855-1881), care se confrunta cu nevoia unor reforme profunde.

Noul țar a elaborat noi legi în domeniul învățământului, cu scopul de a-și subordona și controla acest sector deosebit de important. Prin decretul din iulie 1864 a intrat în vigoare Legea privind organizarea școlilor primare. Aceste școli puteau funcționa sub patronajul unor instituții sau al unor persoane particulare, dar procesul de învățământ era controlat de consiliile județene și guberniale, președinte fiind de regulă episcopul regiunii. Pe lângă citire, scriere, cele patru operațiuni, aritmetice, religia era materia de bază, care trebuia să sădească în conștiința viitorilor cetățeni respect față de autoritatea țaristă și față de biserică.

Regulamentul din 19 noiembrie 1864 conferea cadrul legal învățământului mediu, permițând teoretic oricărui tânăr să urmeze seminarul ori liceul. Barierea era constituită de taxele ridicate, pe care nu și le putea permite oricine.

Liceele erau organizate pe secții: în majoritate clasice, aici în afara materiilor de bază, se studiau latina și greaca; în cele reale, se aprofundau în locul limbilor clasice matematica și științele naturii. Absolvenții liceelor clasice erau privilegiați, în sensul că se puteau înscrie la universitate fără examen de admitere. Absolvenții liceelor reale puteau urma fără admitere instituții superioare cu profil tehnic.

După 1856 încep să funcționeze în Rusia și licee pentru fete, a căror programă analitică (aprobată în 1860) pune accentul, în special, pe educarea acestora ca mame și soții utile și eficiente în societatea rusă.

Regulamentul învățământului superior, intrat în vigoare în 1863, restabilește autonomia universitară (abrogată în 1835); lăsa consiliului profesoral conducerea întregului proces de învățământ, alegerea rectorilor, decanilor și numirea prin concurs a noilor cadre didactice. Ministerul Instrucțiunii confirma numai pe profesorii noi aleși și unele hotărâri ale consiliilor profesoriale. Studenții se supuneau unui tribunal disciplinar, numit de consiliul profesoral, și nu aveau niciun drept de a se grupa în corporații proprii. Numărul studenților nu era limitat și, de obicei, universitățile rusești aveau următoarele facultăți: istorie-filologie, drept, fizică-matematică și medicină, durata fiind în medie de 4 ani. Afară de cele șase existente la Moscova, Petersburg, Kazan, Kiev, Harkov, Derpt (Tartu), au mai fost deschise universități la Odessa (1865) și la Varșovia (1869). Universitățile de la Kiev, Harkov (în Ucraina de azi) și Tartu (astăzi în Estonia) au început să fie frecventate și de basarabeni²⁸.

În 1867, limba română a fost scoasă din toate școlile publice din Basarabia. Astfel, după 1867, învățământul era pus în slujba rusificării elementului românesc, preponderent în provincie. Însuși guvernatorul recunoștea: „Voim ca Basarabia să se contopească pe deplin cu Rusia, de aceea trebuie prin mijlocul [mijlocirea] școalelor să ne grăbim a face ca măcar jumătate din țărani moldoveni să devină ruși. Spre

²⁸ N. Ciachir, *op. cit.*, p. 52.

această țintă tinde tocmai sistemul de învățământ public, adoptat acum de ocîrmuire.” Planul de învățământ era astfel întocmit, „ca să se poată nădăjdui ca tânăra generație moldovenească din Basarabia să fie crescută în chip organic cu patria comună, cu Rusia”²⁹.

Sfârșitul secolului al XIX-lea găsea sistemul educațional din Basarabia prost croit. În primul rând, alocațiile statului pentru învățământul public erau foarte mici. Funcționau în Basarabia 591 de școli primare, cu aproximativ 47.000 de elevi.

În același timp, numărul școlilor secundare abia era puțin peste zece. Școlile, pe lângă faptul că erau insuficiente, erau și organizate și gestionate prost. Din această cauză, Basarabia avea unul dintre cele mai ridicate procente de analfabetism din Europa. Nu mai puțin de 82% dintre bărbați erau neștiutori de carte, iar în rândul femeilor procentul se ridica la 96%. Mult mai grav era faptul că, în comparație cu celelalte etnii, populația românească avea cel mai mare număr de analfabeți. Doar 10% dintre bărbați și doar 2% dintre femeile de origine românească știau să scrie și să citească, în vreme ce în rândul coloniștilor germani procentul știutorilor de carte era de 63% (atât la bărbați, cât și la femei), în al coloniștilor polonezi de 55% la bărbați și 53% la femei, iar 49% din populația masculină evreiască era știutoare de carte, în vreme ce la populația feminină evreiască procentul se reducea la 24%³⁰.

Pe lângă greutățile, unele inerente, de altfel, care barau drumul către învățătură, în satele moldovenești domnea de cele mai multe ori un dezinteres constant față de școală, atitudinea fiind generată de refuzul populației de a-și însuși limba rusă. Această formă pasivă de rezistență împotriva ocupantului a determinat eșuarea, în linii mari, a politicii de rusificare a poporului român din Basarabia.

---

²⁹ *Ibidem*, p. 54.

³⁰ Ion Scurtu et al., *op. cit.*, p. 79.